

Nagy várakozás előzte meg Krasznahorkai László legújabb könyvének megjelenését, több okból kifolyólag. A *Báró Wenckheim hazatér* különleges pozíciót foglal el az életműben, tekintve, hogy a kortárs irodalom legnevesebb szerzői közé tartozó

Krasznahorkai legutóbb 2004-ben jelentkezett regénnyel, tematikáját illetően friss kötete pedig még korábbi előzményekhez kapcsolódik: azon Krasznahorkai-művek sorát folytatja, amelyek cselekményüket tekintve Magyarországon játszódnak

– ezzel az író az 1985-ös *Sátántangónak*, illetve az 1989-es *Az ellenállás melankóliájának* világához nyúlt vissza. Mostani írása azonban nem is annyira a fentiek folytatásaként vagy továbbgondolásaként értelmezhető, inkább a bennük felvetett kérdések összegzéséül szolgál.

A regény grandiózusságához nem fér kétség: megannyi szereplőt mozgató, rafináltan szerkesztett, terjedelmes műről van szó. A történet ezúttal is egy délkelet-magyarországi település köré szerveződik, amelynek lakosai hírért veszik, hogy hosszú évtizedek után Buenos Airesből hazatér városuk szülőtte, báró Wenckheim Béla. A közösség élete egy csapásra felbolydul: a városka érdeklődésének középpontjában persze nem is annyira a báró személye, inkább annak feltételezett (a kolumbiai rézbányákból felhalmozott) óriási vagyona áll – sokan már szemük előtt látják a gazdagon megajándékozott várost, a nagylelkű támogatásból épülő szökőkutat. A polgármester rögtön lázas szerveződésbe kezd: kiürített az árvaháznak otthont adó kastélyt, hatalmas fogadóünnepséget szervez a vonatról leszálló Wenckheimnek, az asszonykórus pedig teli torokból éneklí a *Don't cry for me Argentínát*. Nem kérdés, a Krasznahorkaira jellemző fanyar humor ezúttal is működik és remekül figurázza ki a fontoskodó, messiásvárás lázában égő közeget. Csak-hogy a hórihorgas bárótól hiába is várnak bármit: az olvasó hamar megtudja, hogy Wenckheim Béla nem több egy szerencsejátékosnál, akit hozzátartozói nemrég épp egy súlyos kártyaadósságból mentettek ki. Lassú felfogású öregúr, aki nem egyébért látogat haza, mint hogy még utoljára láthassa szülővárosát és találkozhasson ifjúkori szerelmével, Marikával.

Ugyanakkor a regénynek nem Wenckheim az egyedüli (fő)szereplője: hamarosan népes szereplőgárda lepi el az oldalakat, egymásnak átadva a szót. Rögtön az első oldalakon találkozunk például a gondolkodásba beleőrülő, jellegzetes Krasznahorkai-hősök sorát gyarapító Tanár úr figurájával,

Nyéki Gábor 51

NINCSEN REMÉNY!

NINCSEN REMÉNY!

Krasznahorkai László:

Báró Wenckheim hazatér

aki korábban nemzetközileg elismert mohakutató professzorként dolgozott, ám miután felszámolta minden kapcsolatát környezetével, a város határában elterülő bozótban él önkéntes száműzetésben. Az első fejezetben az ő történetét követjük, és csak ezután jelenik meg a Magyarország felé vezető báró, akinek a nézőpontját rövidesen kisebb-nagyobb jelentőségű mellékszereplők elbeszélői szövegei váltják fel. Krasznahorkai regénye tehát nem kizárólag a báróról szól, sokkal inkább a vidékről és a közösségről, amelyhez a férfi most hazatér. A dramaturgiát ez a viszonyrendszer határozza meg.

Egyszerre mulattató és elborzasztó az érkező és az itthoniak között fennálló, áthidalhatatlan szakadék. A két világ különbségei legjobban a szolnoki állomáson megismert Dante és a báró első találkozásával érzékeltethetőek. Mint kiderül, a báró titkárául szegődő pitiáner csaló a Bayern München híres brazil hátvédje után kapta a becenevét (mivel annyira hasonlít rá), ám Wenckheim számára a név teljesen más miatt emlékezetes és úgymond „nagyon foglalt”, hiszen az *Isteni színjáték* szerzőjét illeti. A regény egyik legfőbb szervezőeleme a későbbiekben is a szilárdnak hitt megnevezések ilyesfajta kifordítása és leépítése lesz. A Tanár úr nagy tudású, ám megbomlott elméjű értelmiségi; a Polgármester csak látszólag vezetője a településnek; és Wenckheim sem éppen az a tipikus báró. De a mű tovább is megy a köz- és tulajdonnevek jelentéseinek problematizálásán, amikor például bibliai képet tesz viszonylagossá: az „égő csipkebokor” a regényben már nem az Úr jelenlétét mutatja, hanem épp ellenkezőleg, a város határában elterülő bozót (a Csipkebokor) felgyújtásával köthető össze, immár az apokaliptikus zárlatot előrevetítve.

A regény legnagyobb részében is egy bevett motívumnak, mégpedig a megváltásnak az újraértelmezése történik, amelynek középpontjában a báró egyszerre groteszk és tragikus alakja áll. Az első pillanattól kezdve nyilvánvaló, Wenckheimnek eszébe se jut vállalni a feladatot, hogy felvirágoztassa szülőföldjét (és talán személyiségéből adódóan képtelen is lenne arra, hogy valódi megváltóként létezzen). Ezzel egyfelől kétségtelenül a komikum forrásaként szolgál. Ám a regény ennél tovább is megy, amikor legizgalmasabb kérdéseinek egyikének azt teszi meg, hogy vajon megszabadítható-e vagy meg kell-e szabadítani egyáltalán azt a közösséget, amely a kilátástalanságba kényelmesen belesüppedve, kistílű játékait játszva végső soron nem érdemi meg vagy nem is igényli a segítséget. Ennek a kérdéskörnek a körüljárásához Krasznahorkai kitűnő érzékkel alkotja meg címszereplőjét és bonyolítja az eseményeket. Így lehet az, hogy a báró, bár szálnalmas karakterként tűnik fel, halála után tragikus (már-már jézusi) figurává válik: temetésén senki sem jelenik meg, koporsóját a részeg sírásók majdnem elejtik, ruháit a hajléktalanok elégetik. Amint kiderül, hogy nincs vagyona, még

halálában is megcsúfolják. Az emberek a látogatás emlékét is igyekeznek kitörölni: a visszatérés valamennyi dokumentumát megsemmisítik, elmúlásáról pedig egy Bécsből érkező rokonon kívül senki sem emlékezik meg.

Katartikus olvasói élményekhez járul tehát hozzá a báró élet-történetének egésze, és már csak ezért is különösen zavaró, hogy a 53 katarzis megképződését folyamatosan megakasztja a nézőpontváltások sokaságával dolgozó, már-már totalitásra törekvő bemutatásmód. Kis túlzással azt mondhatni, hogy a város valamennyi lakosa megszólal a regény lapjain (a paraszttól kezdve a turisztikai iroda dolgozójáig), ez a tablószerűség azonban a cselekmény előrehaladtával nem képes kikerülni az érdektelenség csapdáját. Az ötven év múltán hazatérő számára az ország bizonyosan varázslatosnak hat, de úgy tűnik, hogy akik itt élnek, látják, hogy „provinciálizmus, a korrupció és nyomor” szegélyezte világ ez, és a legtöbben, bár eltérő stílusregiszterben, de e gondolatnak a szellemében nyilatkoznak meg. Ennek eredményeként – néhány kivételtől eltekintve (ilyen például Dóra karaktere) – rendkívül egyformán és egysíkián gondolkodó egyéneket vonultat fel a regény. Krasznahorkai szereplői kilátástalanságban raboskodó, azt felvállaló emberek, akik nem sokban különböznek egymástól, legalábbis az ismétlődő szólamok tanúsága szerint. Ebből a körből még a regény legműveltebb karaktere, a Tanár úr sem tud kilépni. Valamennyiük közül talán ő jut a legtöbbször szóhoz, mégsem tudja meghaladni önmagát: hosszasan fejtegetve, de szüntelenül ahhoz a (Krasznahorkai-könyvekben mániákusan hangoztatott) felismeréshez tér vissza, miszerint „nincs egyedül érvényes gondolat”, és ebben az Isten nélküli világban minden hamis alapokra épült, hiszen az emberiség kultúráját nem más, mint a „félelem iszonytató ereje hozza létre”.

A *Báró Wenckheim hazatér* a korábban emlegetett grandiózus-sága nyomán olyan vállalásokat is tesz, amelyeket nem sikerül maradéktalanul teljesítenie. A történet egyes elemeiben mintha egyenesen az eposzi kellékek köszönnének vissza: a *Figyelmeztetés* exponálja a cselekmény démonikus végkifejletét; a *Kottatár* groteszk seregszemléként funkcionál; az isteni-ördögi közbeavatkozás sem marad el. Az ambiciózusság azonban sajnos a szöveg stílusára is rányomja a bélyegét. A sokfelé ágazó történetet elbeszélő, jellegzetes Krasznahorkai-körmondatok az életműben talán most először tűnnek redundánsnak vagy indokolatlanul körülményeskedőnek (lásd pl. „Valaki a háta mögül váratlanul utánaszólt, még a hangját is tisztán hallotta, de mikor megfordult, nem látott maga mögött senkit, és hát persze, hogy nem látott, és azért nem, mert senki nem volt ott, mivel nem is lehetett” – 339.). A kompozíció problematikusságát jelzi az is, hogy számos történetiszál elvarratlanul marad. Nem tudni például, kit lát Marika a fővárosi megmozduláson vagy miért

menekülhet meg Dante. A szöveg magját alkotó események kibontása/leke-
rekítése helyett még a kötet fináléja felé robogva is újabb történetszál kez-
dődné a budapesti eseményekkel, ám ennek kidolgozásával már adós marad
a szerző. Furcsa, hogy a tüntetések regénybeli megjelenítésével csak
54 rövid időre lépünk ki a szöveg jelentős részének színteréül szolgáló
békés megyei közegből, és így a regény egészére nézve a helyszínváltás
meglehetősen esetlegesnek hat. Igaz ugyan, hogy Krasznahorkai kötete szá-
mos egyéb ponton, szokatlanul direkt módon reflektál (aktuál)politikai-köz-
életi törtézésre (a tüntetéseken túl megjelenik a menekültválság és a
szélsőségesen nacionalista mozgalmak erősödése is), ám ezek a megjegyzések
nehezen egyeztethetőek össze mind a báró bibliai alakjával, mind pedig a záró
részt átszövő apokaliptikus képekkel.

Egyrészt kétségtelenül letaglózó és elkésértő lehet az, hogy mennyire
egyszerűen rokonítható a legújabb regény világa a nyolcvanas években írt
művekkel. A referenciális olvasási mód különösebb működtetése nélkül is
érezhető, hogy a Krasznahorkai által megjelenített közeg számos ponton ha-
sonlítható jelenkorunk Magyarországaival – mintha alig változott volna va-
lami a közállapotokban az utóbbi harminc évben. Másrészt kissé csalódást is
keltő, hogy a szerző sokszor nem képes olyan módon variálni amúgy is meg-
lehetősen homogén regénypoétikáját, hogy az ma is frissnek hasson, illetve
a túlzott ambíciózusság veszélyét se tudja elkerülni. A *Báró Wenckheim ha-
zatér* azonban ezzel együtt is olvasásra érdemes mű: erősebb pillanataiban a
pusztulás felé mutató, kíméletlen és éleslátású analízis, amely képes számot
vetni a problémáinkkal. Megjelenése ezért a kortárs irodalom fontos esemé-
nye. Az is igaz, hogy agyafúrt módon felépített regény, amely számos elem-
zési szempontot tartogat szerkezetétől kezdve a narratív megoldásain át
egészen a többi Krasznahorkai-regénnyel történő összehasonlíthatóságáig,
miközben sok esetben egyszerre szórakoztatja és elborzasztja az olvasóköz-
zöniséget – ám megformáltsága ezzel együtt is hagy némi hiányérzetet maga
után. (*Magvető, Bp., 2016*)